

ДОСЛІДНИЦЬКО-ПОШУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ ДОШКІЛЬНИКІВ У ПРИРОДІ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ

Сучасний світ стикається з масштабними екологічними викликами, які потребують не лише науково-технічних рішень, а й глибоких змін у світогляді та поведінкових установках людини. Формування екологічної культури є однією з ключових умов забезпечення гармонійного співіснування суспільства й природи, що зумовлює необхідність інтеграції екологічного виховання на всіх рівнях освіти, починаючи з дошкільного віку. Саме в цей період відбувається становлення основних моделей взаємодії дитини з навколишнім середовищем, закладається фундамент майбутнього відповідального ставлення до природи.

У дошкільному віці світосприйняття дитини ґрунтується на чуттєвому досвіді, безпосередньому емоційному контакті з природою та активному практичному пізнанні. Традиційні вербальні методи екологічного виховання, що передбачають лише пояснення та демонстрацію, виявляються недостатньо ефективними. Натомість дослідницько-пошукова діяльність у природному середовищі дозволяє дітям не лише спостерігати, а й самостійно відкривати закономірності навколишнього світу, що сприяє глибшому розумінню природних процесів і формуванню ціннісного ставлення до них [5].

Метою статті є обґрунтування педагогічних умов реалізації дослідницько-пошукової діяльності дошкільників у природному середовищі як дієвого засобу формування екологічної культури дітей.

Дослідження українських науковців (І. Артеменко, Г. Балл, В. Бочарової, Л. Дорошенко, Н. Гавриш, О. Вашуленко, Т. Корнієнко, О. Котляренко, Л. Карамушки, Т. Піроженко, С. Савченко, Н. Трофименко, Н. Яриш тощо) засвідчують, що систематичне залучення дошкільників до дослідницько-пошукової діяльності у природному середовищі є важливим чинником екологічного виховання. Такий підхід не лише сприяє усвідомленню дитиною природних закономірностей, а й допомагає виробляти поведінкові моделі, орієнтовані на збереження довкілля [3]. З огляду на особливості когнітивного розвитку дошкільників, саме експериментально-дослідницька діяльність відіграє ключову роль у формуванні екологічної культури дітей дошкільного віку.

Наукові дослідження свідчать, що активне залучення дітей до практичного пізнання навколишнього світу виступає потужним чинником розвитку природної допитливості, формування навичок аналітичного мислення та здатності до самостійного узагальнення емпіричних даних. Як зазначає Л. Присяжнюк, інтеграція пошуково-дослідницьких методів у зміст дошкільної освіти не лише сприяє поглибленню знань дітей про природу, а й забезпечує ефективне підґрунтя для формування свідомого й ціннісного ставлення до навколишнього середовища [6]. У цьому контексті В. Волкова та І. Алексюк підкреслюють, що поєднання дослідницької діяльності з інтерактивними підходами створює оптимальні умови для розвитку

в дошкільників внутрішньої мотивації до екологічно відповідальної поведінки [1]. Особистісне осмислення закономірностей функціонування природних екосистем, у свою чергу, слугує основою для формування елементів екологічної культури, що є ключовою передумовою свідомого та відповідального ставлення дитини дошкільного віку до довкілля [5].

Формування екологічної культури дітей дошкільного віку в процесі дослідницько-пошукової діяльності вимагає цілеспрямованого створення комплексу педагогічних умов, які виступають системними чинниками забезпечення результативності освітнього впливу. До ключових з-поміж них належать умови, що сприяють оптимізації процесу екологічного виховання в природному середовищі, а саме:

1. Створення розвивального предметно-просторового середовища, наближеного до природного.

Відповідно до концептуальних підходів Т. Ісаєвої, ефективне розвивальне середовище у закладі дошкільної освіти має бути спрямованим на стимулювання природної активності дитини, її самостійної пізнавальної діяльності, дослідницьких ініціатив та взаємодії з об'єктами довкілля. Авторка підкреслює, що якісне розвивальне середовище повинно бути організоване так, аби діти мали змогу спостерігати природні явища, проводити порівняння, формулювати припущення, експериментувати та встановлювати причинно-наслідкові зв'язки між об'єктами і явищами навколишнього світу [2].

Ключову роль у цьому процесі відіграє не лише наявність у середовищі натуральних матеріалів, живих рослин і тварин, але й педагогічно доцільне структурування простору, яке забезпечує максимальну включеність дітей у сенсорну, практичну та інтелектуальну взаємодію з природою. Таке середовище виступає джерелом сенсорного досвіду, платформою для набуття емпіричних знань, а також основою для особистісного осмислення екологічної реальності, що, своєю чергою, сприяє становленню елементів екологічної культури у дошкільному віці.

2. Застосування інтегрованих методів пізнання природи.

Інтеграція дослідницько-пошукової діяльності з іншими видами дитячої активності (ігровою, художньою, мовленнєвою, трудовою) дає змогу урізноманітнити форми пізнання й забезпечити емоційне залучення дитини. На думку К. Крутій та С. Ломакович, саме емоційно-практичне засвоєння екологічного досвіду є базою для формування цілісного сприйняття природи, що має не лише когнітивний, а й морально-етичний вимір [4]. Інтегрований підхід дає можливість дитині бачити екологічні явища у взаємозв'язках, відкривати для себе закономірності живої і неживої природи у творчій і доступній формі.

3. Цілеспрямоване педагогічне керівництво дитячою дослідницькою активністю.

Дослідницько-пошукова діяльність у дошкільному віці потребує системного супроводу з боку педагога, який виконує роль координатора, радника, співучасника у спільному пошуку істини. Як зазначають науковці, педагог має створювати умови для виникнення проблемних ситуацій, формувати здатність до гіпотетичного мислення, сприяти усвідомленню причинно-наслідкових зв'язків, а не просто передавати готову інформацію [6]. Методичний супровід має

бути ненав'язливим, але водночас орієнтованим на розвиток інтелектуальних умінь дитини: ставити запитання, аналізувати спостереження, робити висновки та перевіряти гіпотези.

4. Налагодження партнерської взаємодії між учасниками освітнього процесу.

Ефективність дослідницько-пошукової діяльності підвищується за умов тісної співпраці між педагогами, дітьми та батьками. Залучення сім'ї до екологічного виховання створює єдиний виховний простір, у якому дитина отримує узгоджені уявлення про природу, правила взаємодії з нею та ціннісні орієнтири щодо збереження довкілля. Активна участь батьків у екологічних заходах, спільних спостереженнях, природоохоронній діяльності дозволяє дітям краще усвідомити цінність природи та перейняти відповідні моделі поведінки.

5. Формування мотиваційно-ціннісного ставлення до природи.

У процесі дослідницької діяльності важливо акцентувати увагу не лише на когнітивному аспекті, а й на формуванні емоційно-ціннісного ставлення до природи. Як підкреслює В. Волкова, саме емоційне переживання краси природи, усвідомлення її унікальності виступають внутрішнім рушієм для виникнення особистої відповідальності за її стан [1]. Розвиток емпатії до живих істот, переживання за стан довкілля та відчуття особистої причетності до його збереження – основа екологічної культури дошкільника.

Отже, формування екологічної культури дітей дошкільного віку через дослідницько-пошукову діяльність у природному середовищі є ефективним засобом виховання екологічно свідомої особистості, здатної до відповідального ставлення до природи. Залучення дітей до безпосереднього пізнання навколишнього світу сприяє розвитку їхньої природної допитливості, критичного мислення, вміння аналізувати та робити самостійні висновки. Створення відповідних педагогічних умов – таких як розвивальне предметно-просторове середовище, інтеграція пошукових методів у зміст освітнього процесу, підтримка ініціативності дитини, а також активна взаємодія з природними об'єктами – забезпечує не лише збагачення емпіричного досвіду, а й сприяє формуванню ціннісного ставлення до довкілля.

ЛІТЕРАТУРА

1. Волкова В. А., Алексюк І. Ю. Результати експериментального дослідження екологічного виховання дошкільників у процесі дослідницької діяльності. Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. 2017. № 53. С. 102–108.
2. Ісаєва Т. М. Предметно-просторове середовище як чинник розвитку дошкільника. Дошкільне виховання. 2013. № 7. С. 12–15.
3. Карапузова І., Бурсова С. Дитяче експериментування: реалії та перспективи. Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. 2016. № 9. С. 39–49.
4. Крутій К.Л., Ломакович С. А. Формування природничо-наукових знань у дітей середнього дошкільного віку засобами експериментування в природі. The XVI International Scientific and Practical Conference «Innovative trends of science and practice, tasks and ways to solve them», April 26–29, 2022, Athens, Greece. p. 487–492.
5. Пасічник С. О., Жирова О. О. Теоретико-методичні аспекти проблеми організації пошуково-дослідницької діяльності дітей дошкільного віку. Інноваційні практики наукової освіти : матеріали IV Всеукраїнської науково-практичної конференції (Київ, 11–16 грудня 2024 року). Київ: Інститут обдарованої дитини НАПН України. 2024. С. 686–695.
6. Присяжнюк Л. А. Організація дослідницької діяльності дошкільників у контексті екологізації освітнього середовища ДНЗ. Імідж сучасного педагога. 2015. № 6. С. 28–30.